

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін і доп.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : www.rada.gov.ua.
2. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : ЦУЛ, 2009. 84 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». Житомир : ПП «Рута», 2004. 460 с.
4. Федчишина В. В. Методичне забезпечення експерта-бухгалтера у справах з ПДВ. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки.* 2010. № 2 (52). С. 346-353.
5. Шарманська В. М., Шарманська С. О., Головка І. В. Судова бухгалтерія: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2008. 706 с.

ВИЦИНА Євгенія Миколаївна,
практичний співробітник,
старший слідчий ВП № 5
Дніпровського РУП ГУНП
в Дніпропетровській області
ПОКРАСА Катерина Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У статті 3 Конституції України наголошується на найвищій соціальній цінності в державі – людині, її житті і здоров'ї, гідності, недоторканності та безпеці. Тому кримінальне законодавство вимагає особливої уваги до охорони цих цінних активів, оскільки посягання на них вважаються дуже небезпечними. У розділі II Кримінального кодексу України «Злочини проти життя та здоров'я людини» (статті 115-145) передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я людини. Ці дії, до яких належать протиправні та суспільно небезпечні діяння, що створюють загрозу життю і здоров'ю людини, знищують або спотворюють ці цінності, заподіюють шкоду, небезпечну для життя, визнаються злочинами.

Для ефективного розслідування навмисних вбивств вкрай важливо правильно застосовувати криміналістичні характеристики. Взаємозв'язки між цими елементами допомагають будувати теорії, методично проводити кримінальні обшуки та виявляти докази. Ці елементи включають особу злочинця, спосіб вбивства, методи приховування, час і місце злочину, використані знаряддя та жертву. Крім того, було помічено, що вбивства за допомогою токсичних хімікатів, таких як хлорофос, снодійне, болезаспокійливі та інші наркотики, як правило, скоюють довірені знайомі або близькі родичі жертви.

Виконавцями вбивств із нанесенням численних тілесних ушкоджень із застосуванням холодної зброї, предметів побуту, палиць, каміння чи вогнепальної зброї близької дистанції є, як правило, підлітки чоловічої статі та особи віком до 23 років. вживання алкоголю або минулі судимості за подібні злочини також є ймовірними винуватцями. Крім того, відомо, що такі злочини скоюють особи з низьким інтелектом або слабкою здатністю міркувати.

Ревнощі та помста часто є рушійними силами вбивств, які включають численні тілесні ушкодження. Ці дії зазвичай здійснюють особи, близькі до жертви. При скоєнні таких злочинів жінки намагаються уникати пошкодження обличчя, а натомість зосереджуються на нанесенні ударів у верхню третину лобової частини голови та потилицю. Навпаки, чоловіки прагнуть спотворити обличчя, щоб зробити ідентифікацію тіла більш складною.

Житлові приміщення та розі вечірніх вулиць є найпоширенішими осередками вбивств, потім йдуть території навколо закладів продажу алкогольних напоїв, парки, ліси та береги водойм. Близькі родичі частіше вчиняють вбивства в квартирах, дачах, будинках; з мотивів помсти, ревнощів або грошової вигоди. Розбійні напади та групове насильство є основними причинами вбивств, скоєних сторонніми особами.

Для розслідування вбивств необхідно встановити та продемонструвати ряд факторів, у тому числі вид насильницької смерті та час її настання. Необхідно також визначити місце та час вчинення злочину, а також обставини, що призвели до вбивства, засоби його вчинення та будь-які дії, вжиті для приховування доказів. Особистість жертви, стосунки зі злочинцем і деталі мотивів і намірів є вирішальними, як і будь-які деталі, які можуть допомогти ідентифікувати вбивцю.

Хід первинного розслідування залежить від різних факторів, таких як поведінка злочинця, місце злочину, час його вчинення, навколишня обстановка, час, що минув з моменту його скоєння, і наявні вихідні матеріали.

Як правило, порушення кримінальної справи залежить від наявності беззаперечних доказів злочину або обґрунтованої підозри в його скоєнні. Наприклад, коли виявляється бездиханне тіло з ознаками самогубства або випадкової смерті, ймовірність нечесної гри вимагає проведення зонду. У випадках вбивства найпоширенішим сценарієм є виявлення трупа зі слідами насильницької смерті. Такі деталі, як особа жертви, обставини нападу (в сім'ї чи на очах громадськості) та ідентифікація підозрюваного часто встановлюються на ранній стадії.

З'ясування цілей і спонук до вбивства, а також точних обставин стали предметом багатьох припущень. Для цього проводяться допити свідків, затримання та допити підозрюваних, ретельний огляд місця злочину, трупа та речових доказів. Крім того, проводиться судово-медична експертиза тіла.

Влада натрапила на труп без ідентифікації або, навпаки, на фрагменти тіла.

Початковий етап розслідування передбачає збір важливої інформації для встановлення різних версій. Йдеться про особу жертви, місце, час та обставини події, а також мотиви вбивства та особу підозрюваного. Для цього

слідчі мають оглянути територію виявлення тіла, ретельно оглянути тіло, зібрати речові докази, зняти відбитки пальців, сфотографувати труп. Вони також повинні перевіряти записи ІС, спілкуватися з органами поліції, вивчати будь-які наявні заяви про зниклих безвісти чи кримінальні справи, пов'язані з вбивством, пограбуванням чи крадіжкою, а також переглядати матеріали щодо осіб без постійної адреси.

Проводяться оперативно-розшукові заходи щодо встановлення зловмисника та встановлення особи потерпілого.

Коли знаходять розчленований труп, слідчі зосереджуються на предметах, які використовувалися для транспортування останків, таких як валізи, клейонки, газети, відра та ганчірки. На цих предметах можуть бути позначки, написи та інші ідентифікаційні ознаки, за якими можна встановити особу злочинця та жертви.

За фактом виявлення померлої новонародженої дитини проводиться судово-медична експертиза для встановлення причини, часу та способу смерті дитини. Крім того, проводяться жіночі консультації для виявлення тих, хто міг приховувати свою вагітність або мати зниклу дитину. Експертиза трупа включає в себе аналіз того, чи народилася дитина живою чи мертвою, тривалість їхнього життя, чи годували вони грудьми. Крім того, медичні експерти вивчають групи крові, тип і резус-приналежність крові, щоб відповісти на запитання, що залишилися.

Нам повідомили про загадкове зникнення людини.

Щоб розкрити таємницю зникнення людини, потрібно зібрати конкретну інформацію. Необхідно визначити рід занять, професію, особисті стосунки з родичами, колегами, знайомими. Також важливо встановити риси характеру, інтереси та майно зниклої особи, а також можливі причини їх відсутності та очікуваний період часу. Такі деталі можуть допомогти сформулювати різні теорії про причини невідомого зникнення, починаючи від хвороби та випадкової смерті до небажання повертатися додому чи навіть вбивства.

Виникнення теорії щодо вбивства може впливати з різних факторів, таких як ворожі стосунки жертви з членами сім'ї, відсутність речей, які зазвичай брали б, виходячи, і плями крові в вільній кімнаті. Підозри також можуть виникати через особливі інтереси знайомих чи родичів у поєднанні з відсутністю у них достовірних пояснень раптової відсутності жертви.

Схоже, що умисне вбивство було закамouflьовано за допомогою інсценування, щоб приховати характер і деталі злочину.

Поширені сценарії інсценування включають вигадкування подій, таких як самогубство, транспортні аварії на залізниці, шосе та водних шляхах, промислові аварії, смерть внаслідок пожежі, падіння з висоти, неправильне поводження зі зброєю, самоотруєння, смерть від природних причин, таких як переохолодження та хвороба, і навіть алкогольне сп'яніння. Крім того, інсценування може передбачати створення захисту, підставлення іншого для вбивства або інші типи оманливих маневрів.

Кримінально-правовий захист поширюється на всіх осіб, незалежно від статі, віку, фізичних чи моральних якостей, національності чи будь-яких інших визначальних факторів, протягом усього їхнього життя від народження до смерті.

Незважаючи на різноманітні розбіжності щодо початку та кінця життя людини, сучасна правова наука вважає, що життя людини починається з моменту фізіологічного народження. Тому переривання вагітності до початку пологів не визнається вбивством. Але за умисне позбавлення життя неповнолітнього передбачена відповідальність за статтею 117 Кримінального кодексу України, а за вбивство дорослої людини – за статтями 115, 116, 118, 119 Кримінального кодексу України залежно від кримінального провадження.

Припинення діяльності в центральній нервовій системі та необоротний розпад білкових структур у корі головного мозку знаменують прийняту біологічну кінцеву точку життя. Після досягнення цієї стадії життєві сили не можна відновити. Ця сучасна концепція також визнає людей, які перебувають у несвідомому стані та нездатні реагувати на навколишнє середовище, як живих, хоча й у обмеженому стані.

Взагалі кажучи, у кримінології предмет кримінального правопорушення узгоджується з об'єктом кримінального правопорушення у сфері кримінального права.

Діяння вчинення вбивства передбачає різноманітні прийоми, засоби та дії, які використовуються для підготовки, здійснення та приховування злочину. Ці дії можуть здійснюватися одночасно або відбуватися послідовно, при цьому приховування іноді має місце до фактичного вчинення злочину. Таке розуміння *modus operandi* має вирішальне значення з методологічної точки зору, оскільки воно забезпечує розкриття повного масштабу дій злочинця, навіть найскладніше спланованих. Однак варто зазначити, що не всі вбивства відбуваються за цим шаблоном. Були задокументовані випадки вбивств, які відбувалися без наміру, не залишаючи спроби приховати злочин. Це вбивства, які сталися під час раптової бійки, у стані сильного душевного хвилювання, або під впливом наркотиків чи алкоголю.

Вбивці, які займаються підготовчими діями, як правило, більш небезпечні. Ці дії можуть включати проведення злочинцем досліджень жертви або спостереження за нею для визначення найбільш оптимального часу та місця для злочину. У деяких випадках вбивця раніше міг робити невдалі спроби вчинити вбивство. Спілкування між жертвою та вбивцею не є обов'язковою умовою, але іноді вбивця міг вступати в контакт із жертвою, про що може стати відомо стороннім.

Вибір знаряддя вбивства часто пристосовується до методу страти вбивці. Злочинець прагне уникнути покарання та віддасть перевагу зброї, яка дозволить йому здійснити свій план, захищаючи себе від кримінального переслідування, що часто зводить слідчих на хибний шлях. Отрута, гази та вибухові пристрої є популярним знаряддям вбивства для вбивць, які мають можливість наблизитися до своїх жертв, дозволяючи їм безпечно втекти з місця злочину. Навпаки, вогнепальну або холодну зброю можна використовувати, коли близькість неможлива. Важливо пам'ятати, що на вибір знаряддя вбивства можуть впливати мотиви вбивці, причому для домашніх вбивств часто вибирають випадкові інструменти, такі як кухонні

ножі, сокири чи каміння. Виявлення знаряддя або доказів його використання під час розслідування вбивства свідчить про навмисність. І навпаки, приписування вбивства хуліганству може приховувати політичні чи економічні мотиви, що лежать в основі. Незважаючи на це, будь-яка підготовка, незалежно від того, наскільки ретельною чи таємною вона була, повинна бути ретельно розслідувана і врешті-решт буде розкрита.

Жертви вбивства зазвичай отримують тілесні ушкодження, завдані механізмами, зокрема гострими предметами, вогнепальною зброєю та транспортними засобами. Випадки удушення, ізоляції, отруєння, опіків, переохолодження, зневоднення, падіння з великої висоти, навпаки, відносно рідкісні.

Вивчаючи місце події або виявлення померлого, разом із подробицями про вчинення злочину, можна запропонувати теорії щодо особи винуватця та його зв'язку з жертвою.

Під час пошуку слідів злочинної діяльності деякі сигнальні ознаки включають утилізацію тіла у віддаленому місці та накриття його природними матеріалами, такими як листя та гілки. Відповідальність за такі дії часто несуть ті, хто найближче до жертви, наприклад, її дружина, члени сім'ї чи друзі. Викликає занепокоєння те, що підлітки чоловічої статі віком 5-17 років зазвичай стають мішенню своїх однолітків віком 10-16 років. Психічний стан злочинця також можна зробити висновок про характер його злочину, наприклад, розчленування або спроби підпалити труп непридатними методами.

Незвично, коли домашні вбивства включають спроби приховати злочин. Як правило, злочинець знаходиться в безпосередній близькості до жертви і навіть може перебувати під впливом речовин, які погіршують здатність судити, через що він не помічає тяжкості своїх дій. Іноді злочинець навіть може продовжувати пити в одній кімнаті з жертвою, докладаючи мінімум зусиль, щоб перемістити труп (ховаючи його на балконі чи під ліжком, наприклад). Вивчивши місце злочину та місце, де зрештою було виявлено тіло, можна виявити ознаки такого типу приховування вбивства.

Намагаючись приховати свої злочини, вбивці можуть вдаватися до таких жахливих заходів, як розчленування та спалювання тіла жертви. Часто ті, хто вчиняє такі дії, є родичами жертви або живуть з нею, і вони можуть спотворити обличчя жертви, щоб запобігти негайній ідентифікації. Жіночі тіла зазвичай підлягають знищенню, а чоловіки-вбивці частіше транспортують частини розчленованого тіла. З іншого боку, жінки-вбивці, як правило, вибирають спалення трупа.

Приховування вбивства вимагає ретельного інсценування, щоб усунути будь-які сліди мотиву. Ті, хто вдається до інсценування, щоб уникнути провини, зазвичай є членами сім'ї жертви, її знайомими та людьми, знайомими з життям жертви. Поширені форми інсценування включають вигадкування самогубства, нещасного випадку або природної смерті, а також підставлення злочину іншою особою. Це передбачає зміну місця злочину, підробку доказів і поширення неправдивої інформації про місцезнаходження жертви.

Неможливістю вважається неспроможність потерпілого вчинити дії, про які говорив обвинувачений чи свідок:

- сліди боротьби на місці, очевидні з наявності слідів і ознак самозахисту як на одязі, так і на тілі померлого.
- зміна ситуації на місці або знищення будь-яких доказів;
- суперечливі заяви залучених сторін щодо поведінки померлих та обставин їхньої смерті.

Неправильна поза трупа, рани на тілі, невідповідність одягу – все це суперечить встановленим фактам.

Відсутність смертоносних знарядь і мотивів самогубства потенційно можуть свідчити про те, що акт був інсценованим, що дозволяє досліджувати альтернативні теорії.

Виготовлення фальшивої «передсмертної записки» свідчить про інсценування, спрямоване на маскування вбивства. Важливо відрізнити такі спроби від випадків, коли особи виявили тіло та змінили обставини з різних причин; можливо, вони прагнули допомогти або хотіли зберегти самогубство в таємниці. Інсценування – це вигадка, яка може бути навмисною, коли злочинець спланував дії жертви та свої власні дії, що призвели до злочину, або це може бути імпровізована реакція, яка спала на думку злочинця під час або після вбивства.

Вбивства, вчинені навмисно, здійснюються різними способами, і їх можна розділити на дві окремі групи за різними критеріями.

Один тип вбивства не передбачає використання знарядь чи зброї, натомість злочинець використовує голі руки, ноги чи грубу силу. Ці вбивства можуть набувати різних форм, таких як удари руками, ногами, удушення рукою або навіть підкидання жертви з високого місця.

Вбивства, здійснені з використанням різноманітної зброї, як-от вогнепальної зброї, інструментів з гострими краями, предметів повсякденного вжитку, автомобілів, вибухівки, токсичних речовин тощо.

Коли справа доходить до вчинення вбивства, злочинці беруть до уваги різні чинники, включаючи вік, стать і фізичні характеристики як жертви, так і злочинця; місце і час вчинення злочину; а також мотив, мета та відносини між двома сторонами. Докази судово-медичної експертизи показують, що найбільш часто використовуваними методами позбавлення життя є удушення рукою або лігатурою, удушення м'яким предметом і нанесення травм гострим або тупим знаряддям, таким як ножі, кинджали, сокири та вогнепальна зброя. Отруєння – ще один метод, до якого іноді вдаються злочинці.

Іноді злочинці настільки розважливі, що обирають такий спосіб вчинення злочину, який передбачає проміжок часу між їхніми діями і смертю жертви. Це вікно використовується для виготовлення доказів невинуватості злочинця. Приклади цього часто спостерігаються під час розслідування вбивств, пов'язаних із отрутою повільної дії чи вибухівкою.

Експерти-криміналісти покладаються на сліди, залишені вибраним злочинцем способом вчинення та приховування злочину, щоб розшифрувати конкретну використану програму. Дотримуючись протоколів розслідування,

слідчі можуть використовувати ці сліди для візуалізації механіки злочину та на основі ретельного аналізу побудувати потенційні сценарії того, як злочин було скоєно та приховано.

Розуміння конкретного способу вчинення злочину допомагає встановити виконавця, співучасників, пособників, а також потенційні джерела засобів і сховищ. Крім того, це полегшує ідентифікацію джерел, типів і місць можливих доказів, а також обставин, які могли сприяти вчиненню злочину.

Підхід до розслідування справи про вбивство залежить від багатьох факторів, таких як спосіб вчинення, використовувана зброя чи інструменти та тяжкість злочину. Такі злочини зазвичай залишають значні докази та матеріальні сліди, які утворюють запутану мережу доказів. Ці сліди допомагають слідчим скласти загальну картину. Докази, які найчастіше знаходять на місці злочину:

- останки померлих;
- зміни або заподіяна йому шкода;
- статус одягу;
- сліди крові;

Докази присутності, такі як відбитки ніг, відбитки пальців, сліди зубів тощо.

Виявлені, задокументовані та включені до матеріалів кримінальної справи, ці сліди в основному використовуються як фактична інформація, яка є основою для розслідування злочинів.

Обставини та сліди злочинної події утворюють слідову картину, аналіз якої можливий для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формування загального уявлення про подію. Дослідивши ці сліди та речові докази, можна встановити особу злочинця, потерпілого та важливі обставини злочину. За допомогою цього дослідження також можна виявити приховування злочину та негативні обставини. У випадках, коли вину необхідно довести, основна увага приділяється речовим доказам, які підтверджують подію злочину та ідентифікують винну особу.

Схема доказів на місці вбивства тісно пов'язана з прорахованим вибором злочинцем часу, місця та обставин. Як правило, злочинець націлюється на випадки, коли жертву ізольовано в будинку, офісі чи іншому місці, де немає свідків. Ці злочини часто вчиняються у вечірній або нічний час. Місцем вбивства зазвичай є віддалена місцевість, нежила будівля або місце проживання, де жертва може бути одна. Інциденти також можуть статися під час транспортування, у частково побудованих будівлях або в інших місцях, де жертва вразлива. Місце злочину служить важливим джерелом інформації, надаючи велику кількість слідових доказів і матеріалів, які можуть сформувати напрямок розслідування та вплинути на розвиток потенційних теорій.

До наступного елемента криміналістичної характеристики відносять дані про *особу злочинця*: відомості про його спосіб життя, відношення до праці, особисті якості, про коло знайомих, зв'язки і відносини з потерпілим,

судимості і т.п. Особу злочинця доволі часто характеризують явними і прихованими негативними якостями (егоїзм, агресивність, зневага до суспільства, чужих інтересів і почуттів, жадібність, марнославство і т.п.). Одним з них притаманна велика сила, цинізм, а інших, навпаки, характеризують неврівноваженість психіки, агресивність, схильність до зловживання спиртними напоями тощо. Відомі випадки вбивств, вчинених особами з підвищеною підозрілістю та іншими психічними аномаліями. Окремий різновид складають особи, що вчинили вбивства під час перевищення меж необхідної оборони чи в стані афекту. Як правило, ці особи не мають зазначених негативних якостей і вчиняють злочин внаслідок неправильної оцінки конкретно сформованої ситуації.

Важливим для досудового розслідування є відомості, що характеризують мотиви вбивства і поведіння злочинця після його вчинення.

Вбивства можуть бути вчинені як із прямим, так і непрямим умислом, а також внаслідок злочинної недбалості чи необережності. Вони відбуваються з корисливих мотивів чи хуліганських спонукань, на ґрунті ворожнечі і ревнощів, сильного хвилювання, що обумовлене сваркою чи іншими обставинами.

У поведінці вбивці завжди відбуваються визначені зміни, що можуть бути помітні для навколишніх (наприклад, підвищена нервозність, пригніченість, несподівана зміна місця проживання, звільнення з роботи тощо). Тому всі відомості, що одержують під час розслідування, повинні бути всебічно вивчені.

Щодо вбивств на побутовому ґрунті, як показує практика їх розслідування, найбільш типовим портретом є наступний – чоловік у віці від 18 до 50 років, який зловживає алкогольними напоями чи наркотичними засобами, відзначається антигромадською поведінкою, брутальністю, жорстокістю, нерідко підвищеною статевою збудливістю і неповажним відношенням до жінок, який раніше, як правило, притягувався до кримінальної відповідальності. Непоодинокими є випадки наявності у таких вбивць психічних захворювань, часто в ході розслідування з'ясовують, що вони мають потребу в лікуванні від алкоголізму чи наркоманії. Ця характеристика повною мірою підходить для більшості випадків побутових очевидних вбивств, а також для низки випадків вуличних корисливих вбивств.

Набагато складніше розслідувати злочини, вчинені нетиповими вбивцями, до яких можуть бути віднесені так звані «серійні» і «професійні» вбивці. Для вбивць, що вчиняють кількарізкові вбивства, притаманні невисокий інтелектуальний рівень, наявність яскраво вираженої патології, схильність до садизму, до статевої збоченості. Під час вчинення таких вбивств, як правило, використовують однотипні методи для підбору жертв, способів вчинення вбивств і способів їх приховання.

Особливо складними для розслідування можуть бути злочинні дії професійних вбивць, що пройшли спеціальну підготовку під час військової чи іншої спеціальної служби та які володіють високорозвиненими інтелектуальними здібностями, знаннями в галузі криміналістики. Саме з таких осіб здійснюють підбір виконавців у випадку вчинення так званих

вбивств на замовлення. Ці ж особи вчиняють політичні вбивства (терористичні акти). Природно, що для них є характерним залишення мінімуму слідів своєї злочинної діяльності. Однак, як відомо, не буває злочинів, що не залишають слідів. При вмільх професійних діях слідчого їх завжди можна виявити і зафіксувати належним чином.

У криміналістичній характеристиці вбивств важливого значення набувають дані *про особу потерпілого*. Вивчення особистості потерпілого – складова частина діяльності слідчого з розслідування цієї категорії злочинів, що включає в себе збирання відомостей, що характеризують особистість, їх аналіз і фіксацію у відповідних процесуальних документах. До цих відомостей належать не лише автобіографічні відомості, але й службова, суспільна, побутова характеристика, відомості про стан здоров'я, спосіб життя, судимості, коло знайомих, світогляд, поведінку тощо. У сукупності такі дані дозволяють визначати індивідуальну віктимність потерпілого (потенційну здатність, обумовлену біофізичними, психологічними і соціальними якостями, стати жертвою злочину у відповідній життєвій ситуації). Володіючи даними про ці та інші якості потерпілого, слідчий під час розслідування може створити зразок моделі його особистості, що сприяє висуненню версій про обставини, мотиви вбивства, про особу злочинця. Встановивши особу жертви, поведінку потерпілого перед вбивством і під час вчинення цього злочину, слідчий одержує можливість точніше визначити мотив і мету, а з урахуванням даних про механізм вбивства – висунути версію про причетних до нього осіб. Поведінка жертви нерідко буває провокаційною, зухвалою чи легковажно-необережною, що може знайти свій відбиток як у слідовій картині злочину, так і вплинути на його правову оцінку.

Більшість потерпілих не є посадовими особами (цей злочин рідко пов'язаний з виконанням службових функцій). Випадки, коли посадова особа (співробітник державного органу чи громадської організації) стає жертвою вбивства, зазвичай пов'язані з їх діями по припиненню порушень суспільного порядку, запобіганню вчиненню злочинів, коли це замовлені й політичні вбивства, терористичні акти тощо. Поширені вбивства під час сварок, бійок, що виникають на ґрунті пияцтва, хуліганства, у яких часто провокуючим фактором є поведінка потерпілих. Існують категорії людей, що частіше інших виявляються в небезпечній ситуації і стають жертвами. Цю проблему достатньо широко вивчає розділ науки кримінології – віктимологія.

Перелічимо цих осіб в порядку спаду ступеню віктимності.

Насамперед, це особи з грубою зухвалою поведінкою, що легко вступають у сварки, схильні до легковажних знайомств і гучних розваг, хуліганських витівок, вживання алкоголю, наркотиків. Вони найчастіше бувають жертвами так званих безмотивних вбивств, вбивств під час бійки, у результаті випадково виниклого конфлікту.

До іншої категорії можна віднести людей, що конфліктують у подружніх чи любовних відносинах. Тут частими мотивами є помста, ревності, зрада тощо.

Особливу категорію жертв складають фізично і морально незахищені особи-підлітки, молоді дівчата, а також діти, у тому числі немовлята і особи

літнього віку. Причиною вбивств можуть бути сексуальні домагання, корисливі спонукання, хуліганські дії, а стосовно людей похилого віку найчастіше мотивом вбивства є заволодіння їх майном чи помста.

До наступної категорії належать особи, в обов'язки яких входить охорона суспільного порядку, матеріальних цінностей. Це працівники органів внутрішніх справ і органів безпеки, служб охорони, сторожа, інкасатори і т.п.

Розвиток ринкових відносин дозволяє включити в окрему «групу ризику» осіб, що займаються нелегальною чи протизаконною діяльністю, великим бізнесом чи політичною діяльністю. Перші стають жертвами через боротьбу між угрупованнями, членами яких вони є при так званих «поділах сфер впливу» у зв'язку з невиконанням фінансових чи інших зобов'язань, а також через зазіхання на їх майно. Інші гинуть у результаті активної політичної діяльності, коли опозиційним їм політичним силам вигідне зникнення особи з політичної арени.

Загалом вивчення особи потерпілого нерідко допомагає висунути версії щодо вбивці, мотивів учинення злочину, а у кінцевому рахунку - встановити особу злочинця (зв'язки потерпілого зі злочинцем, характер їхніх стосунків, мотиви вчиненого злочину).

Оскільки вбивство – умисне, протиправне заподіяння смерті іншій людині (частина 1 статті 115 КК України) і є найбільш тяжким злочином з числа посягань на особу, під час розслідування в першу чергу потрібно доказати сам факт насильницького протиправного позбавлення життя, у зв'язку з яким встановлюють інші складові об'єктивної та суб'єктивної сторони даного складу злочину: місце, час, спосіб вчинення та приховування слідів злочину, особу загиблої особи та особу, яка вчинила злочин.

Під час розслідування вбивств необхідно з'ясувати низку обставин, що сприяють встановленню істини. До них належать:

- 1) безпосередня причина смерті;
- 2) що мало місце – насильницьке заподіяння смерті чи смерть сталася з інших причин (нещасний випадок, хвороба);
- 3) яким способом, за допомогою яких знарядь вчинено вбивство;
- 4) час настання смерті (має важливе значення для встановлення багатьох обставин, зокрема часу вчинення злочину, визначення кола можливих свідків та ін.);
- 5) місце вчинення вбивства;
- 6) обставини, за яких вчинено вбивство;
- 7) особа жертви (може бути встановлена у разі виявлення документів, які посвідчують особу, а також пред'явлення для впізнання особам, котрі першими виявили потерпілого, або тим, які проживають поруч з місцем події; особа жертви може бути встановлена шляхом звернення до криміналістичних обліків, зокрема, до дактилоскопічного і обліку осіб, які зникли безвісти);
- 8) співучасники вбивства і роль кожного з них у вчиненні злочину;

9) особа вбивці (може бути встановлена шляхом опитування свідків, складання суб'єктивного портрета, його демонстрації по телебаченню);

10) мотиви вбивства (помста, користь, ревнощі, бажання усунути конкурента тощо).

Перелічені обставини є основними питаннями під час розслідування вбивств, але не вичерпують їх.

З огляду на те, що позбавлення людини життя може бути вчинене як шляхом насильницьких протиправних дій з боку сторонніх осіб (що є караним), так і шляхом самогубства, а також у стані необхідної оборони (що виключає кримінальну відповідальність), величезне значення для розслідування становить встановлення всіх елементів, що характеризують об'єктивну сторону даного злочину.

Об'єктивна сторона навмисного вбивства полягає у протиправному позбавленні життя іншої людини, що може бути вчинене як шляхом активної дії (удар ножем, утоплення, постріл і т.д.), так і шляхом злочинної бездіяльності, при якому особа зобов'язана піклуватися про потерпілого, але була бездіяльною в обставинах, що сприяли настанню смерті потерпілого, не здійснила ніяких дій по її запобіганню, хоча повинна була й могла їх зробити.

Навмисне вбивство належить до злочинів з матеріальним складом, оскільки об'єктивна сторона цього злочину містить у собі настання злочинного результату. Звідси виходить, що вбивство є закінченим злочином з моменту смерті потерпілого.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони навмисного вбивства є наявність причинного зв'язку між діянням (бездіяльністю) винуватого й злочинним результатом – смертю потерпілого.

Основне завдання розслідування - встановлення особи, яка вчинила злочин, і його співучасників, винуватості підозрюваного в протиправному позбавленні людини життя, форми вини й мотивів вчинення злочину, а також обтяжуючі й пом'якшуючі відповідальність обставини, перераховані у відповідних статтях КК України (статті 66-67 КК України та інші обставини, що характеризують особу обвинувачуваного, що в сукупності являють собою дослідження суб'єктивної сторони вчиненого злочину).

Суб'єктивна сторона навмисного вбивства припускає обов'язкову наявність умислу, що може бути як прямим, так і непрямим: особа усвідомлює, що вчинює діяння (дію або бездіяльність), небезпечно для життя іншої людини, передбачає можливість або неминучість настання смерті потерпілого й бажає (при прямому умислі) або свідомо допускає настання смерті або ставиться до неї байдуже (при непрямому умислі).

Важливого значення для з'ясування всіх елементів суб'єктивної сторони складу злочину набуває встановлення мотивів і мети позбавлення життя потерпілого, що має значення для правильної правової оцінки дій винуватого й призначення йому справедливого покарання. Зокрема, встановлення мотивів, якими керувався злочинець в момент вчинення злочину, дозволяє розглядати питання про наявність або відсутність у його діях пом'якшуючих або обтяжуючих відповідальність обставин.

Розмежування тілесних ушкоджень потрібне з причини, що нерідко вина одного з групи осіб чи декількох учасників умисного нанесення тілесних ушкоджень, які потягли смерть, не підтверджується. Натомість може настати відповідальність за інший злочин.

Якщо під час нанесення тілесних ушкоджень застосовувалися фізична сила та сторонні предмети, доцільно дослідити, наприклад, такі питання:

– чи могли тілесні ушкодження на лобній частині голови утворитися від падіння та удару об кут чи площину столу (чи якийсь інший предмет)?

– чи могли тілесні ушкодження утворитися внаслідок ударів ногою, рукою, коліном ноги чи гумовим шлангом?

– чи маються на лобній частині голови потерпілого характерні (індивідуальні) риси для гумового шлангу, коліна, руки чи іншої площини? Якщо так, то які саме?

Список використаних джерел:

1. Бахін В. Як розкриваються злочини (криміналістика у питаннях та відповідях): навч. посібник. К. : Вид-во «Хрещатик», 1996. 199 с.

2. Волобуєв А. Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методиці. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Харків, 1999. Вип. 5.

3. Журавель В. А. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук*. Харків, 2008. № 2 (53).

4. Когутич І. І. Криміналістика: Особливості методики розслідування окремих видів злочинів. Львів : Тріада плюс, 2006.

5. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посібник. К. : НВТ «Правник», 1997.

ВЛАСЕНКО Інна,
приватний юрист

АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ФІГУРАНТ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

До підстав для порушення справи про неспроможність, як правило відносять не лише дефолт (невиконання грошового зобов'язання), що передбачено п.3 ст.10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – ЗУ) [1], а також нею може бути й заява боржника про свою неспроможність. В деяких країнах обов'язковою умовою порушення справи є збіг кредиторів. Стосовно основних фігурантів справи, то ЗУ визначає кредитора та боржника, які іменуються сторонами правовідносин, окрім них можуть бути інші учасники провадження, зокрема арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган,уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених ЗУ Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника.